

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ГРУПОВИХ ПРАВИЛ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ДАВНІСТЮ

Правовий субінститут звільнення від покарання у зв'язку з давністю хоча й визначений у кримінальному законодавстві, однак групові правила звільнення від покарання у зв'язку з давністю в правовій доктрині майже не досліджено. Мета цієї статті полягає у визначенні з використанням діалектичного, системного, герменевтичного, соціологічних наукових методів пізнання групових правил звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК України). З урахуванням проаналізованих підстав для звільнення особи від призначеного покарання (ч. 5 ст. 74 КК) або звільнення від відбування покарання (ст. 80 КК) у зв'язку з давністю автор сформулював власне визначення поняття давності в кримінальному праві. На підставі аналізу передумов для звільнення особи від покарання у зв'язку з давністю розроблено для ефективного правозастосування концептуальну модель групових правил звільнення від покарання у зв'язку з давністю. Також досліджено законодавчі прогалини і запропоновано шляхи вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: звільнення від покарання, давність, загальні засади звільнення від покарання, групові правила звільнення від покарання, групові правила звільнення від покарання у зв'язку з давністю.

Як вітчизняне, так і закордонне кримінальне законодавство ще з давніх-давен містило положення про звільнення від покарання у зв'язку з давністю.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) містить поняття «давність вчиненого кримінального правопорушення» та «давність виконання обвинувального вироку». Зокрема, у разі закінчення строку давності вчиненого кримінального правопорушення особа звільняється від кримінальної відповідальності (статті 49, 106 КК) або від призначеного покарання (ч. 5 ст. 74 КК), а у разі закінчення строку давності виконання обвинувального вироку – від відбування покарання (статті 80, 106 КК). Згідно з результатами аналізу статистичних даних Державної судової адміністрації України, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з давністю (ст. 49 КК) суди застосовують значно частіше.

Правовий субінститут звільнення від покарання у зв'язку з давністю є достатньо дослідженим у кримінально-правовій доктрині. Вагомий внесок у його вивчення зробили такі вчені: Х. Алікперов, Ю. Баулін, М. Головчак, С. Данелян, Н. Дурманов, Ю. Єндольцева, П. Мшвенієрадзе, Д. Орлов, З. Сагітдінова, В. Скибицький, Ю. Ткачевський та ін. Проте маємо лише поодинокі

спроби визначення уніфікованих правил звільнення від покарання у зв'язку з давністю в кримінально-правовій доктрині. Уперше цю ідею у 2019 р. висловив український вчений О. Горох. Однак, попри сформульовані ним положення, чимало питань дотепер є дискусійними й потребують більш ґрунтовного дослідження.

Метою цієї наукової статті є формулювання концептуальної моделі групових правил звільнення від покарання у зв'язку з давністю як складових елементів системи загальних засад звільнення від покарання.

Академічний тлумачний словник української мови визначає давність у юридичному аспекті як термін, протягом або після якого втрачається або набувається право на що-небудь¹. У юридичній літературі сформульовано чимало різноманітних визначень поняття давності². Деякі вчені дають розгорнуті уніфіковані

¹ Словник української мови, ред. І. К. Білодід, 11 т., т. 2 (Київ: Наук. думка, 1971), 205.

² Василь Скибицький, *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания* (Київ: Наук. думка, 1987), 91; Мар'ян Головчак, «Давність як юридична конструкція в кримінальному праві України», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»* 27, № 3 (2014): 20; Мар'ян Головчак, «Давність у кримінальному праві України» (дис. канд. юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014), 30.

визначення аналізованого поняття. Зокрема, Ю. Ендольцева визначає інститут кримінально-правової давності як один із засобів впливу часу на правовідносини між суб'єктами, зумовлені вчиненням злочину, які із закінченням строків, закріплених законодавцем для реалізації права на притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності або приведення до виконання ухваленого щодо неї обвинувального вироку суду, припиняються, якщо держава таке право не використала, що тягне за собою позитивні для особи, яка вчинила злочин, кримінально-правові наслідки³. Зазначимо, що правову природу давності подекуди визначають і судді. Наприклад, у постановках Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2021 р. та від 17 листопада 2022 р. судді визначили правову природу давності виконання обвинувального вироку⁴.

З огляду на мету свого дослідження вважаємо за доцільне також визначити це поняття. Проте перед цим видається важливим здійснити аналіз підстав для застосування давності. Адже саме завдяки такому аналізу можна визначити правову природу різновидів звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК) та групі правила їх застосування за цією підставою.

Аналіз юридичної літератури дає змогу зробити висновок про те, що питання про підстави звільнення від покарання у зв'язку з давністю є дискусійним. Зокрема, Н. Дурманов вважав, що у зв'язку із закінченням встановлених законом строків втрачається суспільна небезпека вчиненого злочину⁵. Такий погляд не раз критикували в юридичній літературі. Свого часу В. Скибицький, не погоджуючись із такою позицією, слушно зауважив, що суспільна небезпека конкретного вчиненого злочину із закінченням строків давності не змінюється, оскільки вона зумовлена об'єктивною стороною вчиненого злочину (дією або бездіяльністю), характером спричинених злочином наслідків, способом, знаряддями, місцем та часом вчинення, обставинами, важливістю об'єкта, суб'єктивною стороною злочину (формою та ступенем вини, мотивами

та цілями). Навіть через тривалий час усі ці обставини вже не можуть змінитися, оскільки злочин уже вчинено⁶. Думку В. Скибицького стосовно цього питання підтримали й інші вчені⁷.

Окремі вчені також стверджують, що досудове розслідування та розгляд справи судом суттєво ускладнюються, якщо після вчинення злочину спливає тривалий час⁸. Ми згодні з тими авторами, які вважають, що процесуальними міркуваннями не може виправдовуватися фундамент кримінально-правової давності⁹, хоча процесуальні складнощі у зв'язку із закінченням певних строків після вчинення кримінального правопорушення, безумовно, спостерігаються. На цій обставині, до речі, наголошує і Європейський суд з прав людини у справі «Олександр Волков проти України». Зокрема, ЄСПЛ зазначає:

строки давності слугують кільком важливим цілям, а саме: забезпеченню юридичної визначеності та остаточності, захисту потенційних відповідачів від незаявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобігти будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалося виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через спливає часу стали ненадійними та неповними (§ 137)¹⁰.

Мабуть, тому не випадково окремі вчені пов'язують інститут давності з правовою визначеністю як елементом верховенства права. Слушно щодо цього зауважує В. Навроцький: закінчення строку давності, за умови, що його перебіг не переривався, призводить до виникнення в особи впевненості, що вона не буде надалі нести негативні наслідки за раніше вчинене діяння, що вона може планувати свою поведінку із врахуванням цієї обставини¹¹.

⁶ Скибицький, *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания*, 90.

⁷ Тамара Черненко, «Некоторые вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности», *Вестник Кузбасского института* 3 (2019): 97.

⁸ Ханлар Аликер, «Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности», *Законность* 8 (1999): 13.

⁹ Юлія Ендольцева, «Юридическая природа уголовно-правовой давности», *Общество и право* 1 (2013): 125.

¹⁰ Європейський суд з прав людини, «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

¹¹ В'ячеслав Навроцький, «Кримінально-правові аспекти принципу правової визначеності», у *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовт. 2016 р.)* (Харків: Право, 2016), 64.

³ Юлія Ендольцева, «Давность в уголовном праве» (дис. канд. юрид. наук, Всерос. науч.-исслед. ин-т МВД Российской Федерации, 2013), 90.

⁴ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2021 р. у справі № 201/604/20 (провадження № 51-6026км20), у *ЄДРСР у формі відкритих даних*, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071583>; Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 листопада 2022 р. у справі № 754/17643/21 (провадження № 51-2206км22), у *ЄДРСР у формі відкритих даних*, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107510152>.

⁵ Николай Дурманов, *Давность и погашение судимости* (Москва, 1939), 33.

У наукових працях висловлено також погляд, відповідно до якого давність виправдана недоцільністю після закінчення певного строку застосування до винуватої особи кримінальної відповідальності, оскільки в такому разі не досягається мета ані загального, ані спеціального запобігання злочинам¹². З такою думкою нам складно погодитися, оскільки навіть у разі закінчення певного строку, однак виконання державою вироку, зазначені складові мети покарання буде певною мірою реалізовано.

Чимало вчених небезпідставно вважають, що у зв'язку із закінченням встановлених законом строків давності втрачається суспільна небезпечність особи винного¹³. На нашу думку, вони мають рацію, оскільки давність вимірюється певними строками, під час яких особа, демонструючи свою позитивну поведінку, не повинна вчинити нового кримінального правопорушення, ухилитися від досудового розслідування або суду (частини 1–3 статей 49, 80, 106 КК). Справедливою також видається і позиція тих учених, які покладають в основу давності принцип гуманізму¹⁴. Зокрема, О. Дудоров зауважує, що покарання, призначене після того, як сплив тривалий строк, є актом, несумісним із принципом гуманізму, набуває рис необґрунтованої помсти з боку держави¹⁵.

Деякі вчені обґрунтовують давність не якоюсь однією підставою, а комплексом підстав. Зокрема, Д. Орлов визначає давність як комплексний інститут, матеріально-правові підстави якого тісно пов'язані з процесом правозастосування та безпосередньо випробовують на собі його вплив у разі: розриву або втрати зв'язку між злочином і покаранням після певного проміжку часу, коли вже не можуть бути досягнуті самі цілі покарання; кардинальної зміни характеристики особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, яка (з позиції мети притягнення до кримінальної відповідальності) перестала бути суспільно небезпечною особистістю до моменту закінчення строку давності; економії заходів кримінально-правової репресії як прояву державного (правоохоронного) інтересу; наявності процесуальних аргументів

на користь недоцільності (внаслідок доказової безперспективності) притягнення особи до кримінальної відповідальності у зв'язку із втратою або істотним спотворенням доказової бази через значний часовий проміжок після вчиненого суспільно небезпечного діяння¹⁶.

На підставі проаналізованих підходів та їх синтезу вважаємо за можливе сформулювати власне бачення поняття давності в кримінальному праві.

Отже, під давністю в кримінальному праві ми розуміємо закінчення строку, визначеного в кримінальному законі, що дає право суду на підставі оцінки поведінки правопорушника після вчиненого кримінального правопорушення зробити висновок про втрату ним суспільної небезпечності і, як наслідок, з огляду на принципи правової визначеності, гуманізму та економії заходів кримінально-правової репресії, про недоцільність притягнення його до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК), виконання призначення йому покарання (ч. 5 ст. 74 КК), відбування ним призначеного покарання (ст. 80 КК).

У цьому визначенні, на наше переконання, відображено всі істотні ознаки давності як юридичної конструкції, що потребують подальшого нашого дослідження.

Аналізуючи питання про підставу звільнення від покарання у зв'язку з давністю, не можна оминати увагою питання про те, до яких осіб давність не може бути застосована.

Відповідно до ч. 5 ст. 49 КК давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2, катування, передбаченого ч. 3 ст. 127, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437–439 і ч. 1 ст. 442 КК. Своєю чергою відповідно до ч. 6 ст. 80 КК давність не застосовується у разі засудження за катування, передбачене ч. 3 ст. 127, злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437–439 і ч. 1 ст. 442 КК.

Встановлені законодавчі заборони на застосування давності зумовлені виконанням Україною своїх міжнародних зобов'язань¹⁷. Водночас Україна досі не ратифікувала Римського Статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня

¹² Петр Мшвениерадзе, *Институт давности в советском уголовном праве* (Тбилиси, 1970), 70.

¹³ Андрей Пионтковский, *Об уголовной давности. Избранные труды*, т. I (Казань: Казанск. гос. ун-т, 2004), 2; Юрий Ткачевский, *Давность в советском уголовном праве* (Москва, 1978), 10–11; Иван Фойницкий, *Учение о наказаниях в связи с тюремно-дедением* (Москва: Городец, Добросвет-2000, 2000), 112.

¹⁴ Вера Савельева, *Освобождение от уголовной ответственности* (Москва: Норма, 2002), 76; Василий Мальцев, «Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности», *Уголовное право* 1 (2006): 47.

¹⁵ Андрій Беніцький та ін. *Кримінальне право. Загальна частина* (Київ: Істина, 2011), 796.

¹⁶ Дмитрий Орлов, «Давность привлечения к уголовной ответственности по уголовному праву России» (дис. канд. юрид. наук, Владимирский гос. гуманитар. ун-т, 2008), 79.

¹⁷ Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства, 26 листопада 1968, https://zakon.cc/law/document/read/995_168; Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів, 25 січня 1974, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text.

1998 р.¹⁸ У разі ратифікації цього міжнародного документа законодавцю довелось б значно переглянути положення кримінального законодавства щодо закріплення відповідальності за: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; д) злочин агресії. На цю обставину неодноразово звертали увагу українські вчені. У цьому аспекті заслуговують на увагу пропозиції вчених внести відповідні зміни у зв'язку з ратифікацією цього Статуту не лише до статей Особливої частини КК, а й доповнення до статей 49 та 80 КК України¹⁹.

Потрібно зазначити, що Верховна Рада України 6 червня 2019 р. прийняла за основу Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» від 20 грудня 2018 р. (реєстраційний номер 9438)²⁰. У цьому законопроекті запропоновано не лише вдосконалити положення національного законодавства щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права, а й доповнити положення статей 49 та 80 КК України щодо незастосування давності за злочини проти основ міжнародного права.

Також заслуговують на увагу відповідні положення проекту нового Кримінального кодексу України, автори якого пропонують не застосовувати давність у разі вирішення судом питання про непризначення покарання у зв'язку із закінченням строку давності вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.3) та про невиконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строку давності його виконання (ст. 3.4.6) до осіб, які вчинили або засуджені відповідно за злочини проти міжнародного правопорядку: злочин геноциду, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти миру та безпеки людства²¹.

Своєю чергою законодавча заборона на застосування давності у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2 КК, була встановлена

Законом України від 8 квітня 2014 р. № 1183-VII²² та Законом України від 24 березня 2022 р. № 2160-IX²³, а законодавча заборона на застосування давності у разі вчинення катування, передбаченого ч. 3 ст. 127 КК, – Законом України від 1 грудня 2022 р. № 2812-IX²⁴. Однак не зрозуміло, чому законодавець, встановивши у ч. 5 ст. 49 КК заборону на застосування давності у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2, не передбачив такої заборони у ч. 6 ст. 80 КК. В аналізованому аспекті вкотре привертаять увагу положення проекту нового Кримінального кодексу України, автори якого пропонують не застосовувати давність до осіб, які вчинили злочини проти держави, не лише у разі вирішення судом питання про непризначення покарання у зв'язку із закінченням строку давності вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.3), а й при вирішенні питання про невиконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строку давності його виконання (ст. 3.4.6)²⁵.

Загалом підтримуючи авторів проекту нового Кримінального кодексу України, водночас вважаємо, що в контексті сьогоденних подій в Україні, зумовлених російською агресією, кримінальне законодавство України потребує нагальних змін, спрямованих на його уніфікацію. Як варіант пропонуємо ч. 6 ст. 80 КК викласти в такій редакції: «Давність не застосовується у разі засудження за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2...». Ми також переконані, що положення про незастосування давності потрібно розмістити на початку відповідних статей, що передбачають різновиди звільнення від покарання, як це зроблено, зокрема, в статтях 74, 75, 79 КК.

Давність обраховується певними строками.

У кримінальному законодавстві правила обрахування строків давності вчиненого кримінального правопорушення визначено узагальнено. Для

¹⁸ Римський Статут Міжнародного кримінального суду, 17 липня 1998, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

¹⁹ Світлана Кучевська, «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду» (дис. канд. юрид. наук, Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009), 270–88.

²⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права, Проект Закону, реєстраційний номер 9438, 20 грудня 2018, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266.

²¹ Контрольний текст проекту нового Кримінального кодексу України, <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

²² Верховна Рада України, Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Закон України 1183-VII, ухвалено 8 квітня 2014, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-18#n6>.

²³ Верховна Рада України, Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану, Закон України 2160-IX, ухвалено 24 березня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n7>.

²⁴ Верховна Рада України, Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування, Закон України 2812-IX, ухвалено 1 грудня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#n10>.

²⁵ <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

вирішення питання про застосування ч. 5 ст. 74 КК початковим моментом є день вчинення особою кримінального правопорушення, кінцевим – день набрання вироком законної сили. Проблем із визначенням початкового моменту простих одиничних кримінальних правопорушень у судовій практиці здебільшого не виникає. Проте постає питання про те, як обраховувати початковий момент залежно від виду складу кримінального правопорушення (матеріального, формального, триваючого, продовжуваного). У цьому питанні суди керуються положеннями, розробленими кримінально-правовою доктриною²⁶.

Кримінальне законодавство встановлює певні застереження щодо обрахування строків давності у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтями 151-2–156-1, 301-1–303 КК, стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи. Обчислення строків давності вчиненого кримінального правопорушення, визначених ч. 1 і 2 ст. 49 КК, розпочинається з дня, коли така потерпіла особа досягла повноліття або, у разі її смерті, мала б досягти повноліття (ч. 6 ст. 49 КК). Поява цього окремого правила в законодавстві зумовлена імплементацією нашою державою Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)²⁷. Водночас вважаємо слушними законодавчі ініціативи щодо встановлення в законодавстві й інших застережень щодо обрахування строків давності. Зокрема, проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» від 20 грудня 2018 р. (реєстраційний номер 9438) пропонується щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених

на тимчасово окупованій території України, перебіг давності обраховувати з дня з'явлення особи із зізнанням, її затримання або з часу офіційної деокупації відповідної території (втрати чинності законодавством України про відповідну тимчасово окуповану територію України)²⁸. Аналогічні пропозиції висловили й автори проекту нового Кримінального кодексу України. Вони пропонують у разі вчинення кримінального правопорушення на тимчасово окупованій території України обчислювати строк давності з дня деокупації відповідної території або з'явлення особи із зізнанням до органів влади України (ч. 4 ст. 3.4.3)²⁹.

Отже, вирішуючи питання про звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК), суд повинен оцінити вид кримінального правопорушення, яке вчинено або за яке засуджено особу. Під видом кримінального правопорушення при цьому треба розуміти як вид кримінального правопорушення, до якого давність не застосовується або застосовується на розсуд суду, так і різновид складу кримінального правопорушення, що впливає на обрахування строків давності. Це положення, на нашу думку, претендує на перше групове правило.

Передумовою звільнення від покарання у зв'язку з давністю є закінчення визначеного в кримінальному законі строку. Варто зазначити, що в кримінальному законодавстві України строки давності для застосування різних видів звільнення від покарання, передбачених ч. 5 ст. 74 та ст. 80 КК, дещо відрізняються. Зокрема, в основу вирішення судом питання про можливість звільнення особи від призначеного покарання у зв'язку з давністю на підставі ч. 5 ст. 74, ст. 49 КК покладено ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та покарання, передбаченого за його вчинення санкцією статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України. В основу ж вирішення судом питання про можливість звільнення особи від відбування призначеного судом покарання у зв'язку з давністю виконання обвинувального вироку на підставі ст. 80 КК законодавець поклав призначене особі покарання за вчинення кримінального правопорушення певного ступеня тяжкості. Порівняльний аналіз наведених положень дає змогу зробити висновок про те, що передумовами застосування

²⁶ Юрій Баулін, *Звільнення від кримінальної відповідальності* (Київ: Атіка, 2004), 162; Головач, «Давність у кримінальному праві України», 185; «Аналіз судової практики застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності. Витяг з аналізу до друку підготовлений суддею Верховного Суду України Є. І. Ковтюк і старшим консультантом відділу вивчення судової практики управління вивчення та аналізу судової практики І. Б. Лавровською», *Вісник Верховного Суду України* 2 (2015): 16; Микола Мельник, Микола Хавронюк, ред., *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 10-те вид., переробл. і допов. (Київ: Дакор, 2018), 145; Юрій Пономаренко, «Зворотна дія кримінального закону в часі» (автореф. дис. канд. юрид. наук, Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2002), 9; Зоя Загинеї, «Початок перебігу строків давності за вчинення триваючих злочинів», *Науковий часопис Національної академії прокуратури України* 1 (2019): 26, 29.

²⁷ Верховна Рада України, *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)*, Закон України 1256-IX, ухвалено 18 лютого 2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n7>.

²⁸ *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права*, Проект Закону, реєстраційний номер 9438, 20 грудня 2018, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266.

²⁹ <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-projektu-kk-22-05-2023.pdf>.

різновидів звільнення від покарання, передбачених ч. 5 ст. 74 та ст. 80 КК, є строк, що минув після вчинення кримінального правопорушення або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду відповідно. На цей строк впливає ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (для обох різновидів звільнення від покарання), а також вид і міра покарання, передбачена санкцією статті (у разі застосування ч. 5 ст. 74 КК), або вид і міра покарання, призначена судом (у разі застосування ст. 80 КК).

Отже, другим об'єднувальним груповим правилом для застосування звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК) може бути правило про врахування строку, який минув після вчинення кримінального правопорушення або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду, що визначається з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виду та міри покарання, передбаченої санкцією статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України, або до якого засуджено особу, відповідно.

Держава втрачає право на виконання призначеного покарання лише в тих випадках, коли особа своєю поведінкою не перешкоджала процедурі його призначення чи виконання. Причини, завдяки яким строки давності спливають сприятливо незалежно від поведінки правопорушника, є відомими. Аналіз судової практики дає змогу зробити висновок про те, що строки давності призначення покарання переважно спливають незалежно від поведінки правопорушника у зв'язку із запізнілим розкриттям кримінального правопорушення або тривалим розглядом кримінального провадження. Своєю чергою строки давності відбування покарання можуть спливати внаслідок недбалості службових осіб, які своєчасно не реалізували виконання покарання, знищення або втрати документів, соціальних потрясінь (державний переворот, революція тощо), стихійного лиха (наприклад, пожежа, землетрус, повінь)³⁰. Про окремі такі випадки зазначає і М. Головчак: «ухилення від відбування покарання необхідно відрізнити від бездіяльності уповноважених органів держави, в результаті якої обвинувальний вирок суду не приводиться у виконання»³¹. Слушними є також висновки О. Гороха стосовно того, що суди не вважають ухиленням від відбування

покарання, зокрема, неявку засудженого для відбування покарання, якщо він не був попереджений про необхідність такої явки у зв'язку з недбалістю органів виконання покарання, органів поліції тощо, бездіяльністю посадових осіб Державної виконавчої служби, перебуванням особи на стаціонарному лікуванні, випадки, коли про зміну (скасування) вироку суду першої інстанції (яким щодо особи було застосовано ст. 75 КК) апеляційним судом (відповідно до вироку якого скасовано звільнення від відбування покарання з випробуванням) засуджений не знав з об'єктивних причин. До того ж засуджений не змінював місця проживання, роботи, не виїжджав за межі України тощо³².

Причини, завдяки яким строки давності спливають сприятливо і залежать від поведінки правопорушника, визначено безпосередньо в законодавстві. Закінчення строків давності є сприятливим за умови, якщо особа протягом давності демонструвала позитивну поведінку: 1) не ухилялася від досудового розслідування або суду (ч. 2 ст. 49 КК) або від відбування покарання (ч. 3 ст. 80 КК); 2) не вчинила нового злочину за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років (ч. 3 ст. 49, ч. 4 ст. 80 КК).

Поняття «ухилення від досудового розслідування або суду» в кримінальному законодавстві не визначено. О. Дудоров та Є. Письменський зауважують, що поняття «ухилення від досудового слідства» в контексті ч. 2 ст. 49 КК України з позицій кримінально-правової доктрини можна розуміти по-різному. По-перше, це може бути традиційний підхід, в основу якого покладено обмежувальне тлумачення кримінального закону та який передбачає, що ухилятися від досудового слідства може лише та особа, яка є підозрюваною в кримінальному провадженні та яка усвідомлює цей факт. По-друге, не виключається інше (широке) розуміння розглянутого кримінально-правового поняття, яке ґрунтується на буквальному тлумаченні кримінального закону: ухилятися від досудового слідства може будь-яка особа, яка діє з відповідною метою. У зв'язку з цим ці вчені наголошують на тому, що бажано в законодавчому порядку усунути підґрунтя для відповідної теоретичної дискусії і суперечливої судової практики, доповнивши ст. 49 КК України положенням, яке однозначно закріплювало б або

³⁰ Євген Письменський, «Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2014), 320.

³¹ Головчак, «Давність у кримінальному праві України», 145–46.

³² Олексій Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019), 285–87.

традиційне (домінантне), або широке розуміння кримінально-правового поняття «ухилення від досудового слідства та суду»³³. Цілком підтримуємо О. Дудорова та Є. Письменського в питанні щодо доцільності законодавчого визначення аналізованого поняття, проте, на нашу думку, наразі немає підстав для широкого розуміння кримінально-правового поняття «ухилення від досудового слідства та суду».

Огляд вітчизняного кримінального законодавства в ретроспективному аспекті дає змогу зробити висновок про те, що ухилятися від слідства або суду може не будь-яка особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, а лише та, про яку правоохоронні органи або суд достовірно знали як про правопорушника.

Під час аналізу цього питання доцільно звернутися до положень статті 22 Кримінального кодексу УСРР 1922 р., в якій вперше в законодавстві було визначено: «давнісні строки, встановлені в ст. 21 цього Кодексу, подвоюються, якщо притягнутий до слідства або суду переховувався або в інший спосіб ухилявся від них»³⁴. Отже, з моменту появи цього різновиду звільнення від покарання у вітчизняному кримінальному законодавстві законодавець пов'язав стан ухилення від досудового розслідування або суду саме з фактом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому не зрозуміло, чому прихильники поширювального тлумачення цього поняття ігнорують факт наступності кримінального законодавства.

Притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України). Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42 КПК України).

Комплексний аналіз положень кримінального права та кримінального процесуального законодавства дає змогу змоделювати такі ймовірні ситуації.

³³ Олександр Дудоров, Євген Письменський, «Поняття “ухилення від досудового слідства” в контексті звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності», *Вісник кримінологічної асоціації України* 2 (2015): 96.

³⁴ *Уголовный кодекс УССР*, издание Наркомюста УССР (Харьков: Типография Вукоспілки, 1922), 11.

1) Особа вчинила кримінальне правопорушення та їй повідомлено про підозру; її затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; їй вручено обвинувальний акт.

Така особа може демонструвати неналежну процесуальну поведінку, що полягає в нез'явленні без поважних причин до слідчого, прокурора або суду за викликом, недотриманні умов застосованого запобіжного заходу, зміні документів, які посвідчують її особу, зміні зовнішності, переході на нелегальне становище, перебуванні в тайнику, імітації своєї смерті. Стосовно такої особи орган досудового розслідування та суд здійснюють необхідні дії, спрямовані на встановлення місцезнаходження, зокрема, особу оголошують у розшук, слідчий суддя ухвалює рішення про затримання особи з метою приводу. Варто погодитися із вченими, які справедливо зазначають, що такі дії особи слід розцінювати як такі, що спрямовані на ухилення особи від досудового розслідування або суду³⁵.

2) Особа вчинила кримінальне правопорушення та їй повідомлено про підозру; її затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; їй вручено обвинувальний акт.

Така особа може не з'являтися до слідчого або суду з поважних причин або не бути повідомленою у встановленому порядку про необхідність явки до слідчого, прокурора або суду за викликом. Стосовно такої особи орган досудового розслідування та суд безпідставно здійснюють необхідні дії, спрямовані на встановлення місцезнаходження, зокрема, особу оголошують у розшук. На нашу думку, якщо особа не знала про необхідність явки до слідчого, прокурора, суду або не з'являлася за викликом до них із поважних причин і була оголошена в розшук, дії такої особи не можна розцінювати як ухилення від досудового розслідування або суду. Саме таку позицію, до речі, займає і Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 3 липня 2019 р. зазначив таке: закон, який регулює питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК), пов'язує зупинення строків давності не з постановами про зупинення слідства, а лише з умисними діями особи, спрямованими на ухилення від слідства. Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування

³⁵ Вячеслав Борисов та ін., *Кримінальне право України: Загальна частина*, ред. В. Тацій, В. Борисов, В. Тютогін, 5-те вид., переробл. і допов. (Харків: Право, 2015), 341; Головач, «Давність у кримінальному праві України», 134; Мельник, Хавронюк, ред., *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 146.

місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує розшук. Причому підстава для оголошення розшуку під час досудового розслідування «місцезнаходження підозрюваного невідоме» може бути як у випадку, якщо підозрюваний ухиляється від слідства, так і з інших причин, коли не встановлено його місцезнаходження. Саме тому зупинення досудового розслідування у зв'язку з розшуком підозрюваного саме по собі ще не може свідчити про ухилення останнього від слідства. Для застосування положень ч. 2 ст. 49 КК України у такому випадку обов'язково має бути підтверджено факт ухилення підозрюваного від слідства³⁶.

3) Особа вчинила кримінальне правопорушення, однак про це невідомо органу досудового розслідування, їй не повідомлено про підозру; її не затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; їй не вручено обвинувального акта.

Ми вважаємо правильною позицію, що на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, законодавством не покладається обов'язку самовикриття, а тому, якщо вона до моменту виникнення вказаного обов'язку в порядку реалізації конституційного права на свободу пересування змінила місце свого проживання (хай і з метою уникнення кримінальної відповідальності), про юридично значуще ухилення від слідства говорити не доводиться³⁷.

Відсутність у особи обов'язку самовикриття узгоджується і з позицією Європейського суду з прав людини. У справі «Яллог проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) (заява № 54810/00) ЄСПЛ визнав, що використання у справі заявника доказів, здобутих за допомогою примусового застосування блювотних засобів, порушило його право не свідчити проти себе, а отже призвело до несправедливого судового розгляду загалом³⁸.

У постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 березня 2015 р. у справі № 5-1кч15 в аспекті тлумачення поняття «ухилення від слідства або суду» зазначено:

³⁶ Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, Постанова у справі № 551/403/16-к (провадження № 51-309км19), 3 липня 2019, у ЄДРСР у формі відкритих даних, <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82885600>.

³⁷ Дудоров, Письменський, «Поняття “ухилення від досудового слідства” в контексті звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності», 91.

³⁸ ECHR, *Jalloh v. Germany* (54810/00), July 11, 2006, <https://hudoc.echr.coe.int/>

Давність персоніфікована, у зв'язку з чим про ухилення особи від слідства можна говорити лише тоді, коли слідство проводиться щодо конкретної особи. Зупинення перебігу строку давності можливе тільки щодо певної особи, обізнаної про те, що стосовно неї проводиться слідство. Із законодавчого положення про відновлення перебігу давності з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання випливає, що особу винного встановлено і здійснюються заходи, спрямовані на встановлення її місцезнаходження. Відповідно, не визнається такою, що ухиляється від слідства або суду, невідома правоохоронним органам особа, яка вчинила злочин і переховується після цього, а також особа, хоч і відома компетентним органам, але причетність якої до вчинення злочину на момент її зникнення ще не встановлено³⁹.

У зв'язку з цим варто погодитися з юристами, які вважають, що для встановлення ухилення від слідства (суду) потрібна наявність двостороннього зв'язку між органом досудового слідства (судом) та особою, котру підозрюють (обвинувачують) у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно, не визнається такою, що ухиляється від слідства або суду: а) невідома правоохоронним органам особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і переховується; б) особа, хоч і відома таким органам, але причетність якої до вчинення кримінального правопорушення на момент її зникнення ще не встановлено; в) особа, яка офіційно оголошена в розшук, але якій не відомо про те, що вона перебуває в розшуку і має з'явитись до слідчого⁴⁰. Доречно зазначити, що саме в такому аспекті поняття ухилення визначено і в проєкті нового Кримінального кодексу України, автори якого безпідставно вважають, що «ухилення – не вчинення необхідного діяння особою, яка має юридичний обов'язок та можливість діяти певним чином» (п. 61 ч. 2 ст. 1.4.1)⁴¹.

Поняттю «ухилення від відбування покарання» з визначенням у кримінальному законодавстві пощастило трохи більше. Хоча в Кримінальному кодексі України так само не надано

³⁹ Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 березня 2015 року у справі № 5-1кч15, у Правові висновки Верховного Суду України щодо застосування норм кримінального права (2011–2017 роки), ред. Анатолій Музика, уклад. Олексій Горюх (Київ: Центр учбової літератури, 2018), 201–209.

⁴⁰ Мельник, Хавронюк, ред., *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 146.

⁴¹ <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-projektu-kk-22-05-2023.pdf>.

узагальненого визначення цього поняття, однак визначити його можна шляхом тлумачення цього закону стосовно ухилення від окремих видів покарань: ухилення від відбування громадських робіт (ст. 389-1 КК), ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (частини 1, 2 ст. 390 КК) та у виді позбавлення волі (ч. 3 ст. 390 КК), ухилення від відбування покарання у виді конфіскації майна (ст. 388 КК). При цьому кримінально-виконавче законодавство також визначає поняття ухилення від відбування покарання у виді громадських робіт (ч. 3 ст. 40 КВК), виправних робіт (ч. 6 ст. 46 КВК), обмеження волі (ч. 2 ст. 68 КВК).

У юридичній літературі ухилення від відбування покарання визначають переважно як протиправну дію або бездіяльність засудженого, яка полягає в невиконанні ним встановленого чинним законодавством обов'язку зазнати кари⁴². В аналізованому аспекті заслуговують на увагу пропозиції О. Гороха визначити поняття ухилення від відбування покарання загалом і стосовно окремих видів покарань у Постанові Пленуму Верховного Суду «Про застосування судами законодавства у справах про звільнення від покарання», проект якої він запропонував у докторській дисертації⁴³.

Ухилення від відбування покарання як підстава для зупинення строків давності виконання обвинувального вироку є особливим юридичним фактом, питання щодо вирішення якого належить до компетенції суду, а отже, цей факт потрібно встановлювати з дотриманням вимог процесуальної форми. Отже, вирішувати питання про зупинення строків давності виконання обвинувального вироку суду можливо лише після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа буде визнана винною в ухиленні від відбування покарання⁴⁴.

У разі ухилення особи від досудового розслідування (суду) або від відбування покарання перебіг давності зупиняється. Законодавець передбачив різні правила для різних видів звільнення від покарання у зв'язку з давністю для відновлення строків давності.

Відповідно до ч. 2 ст. 49 КК у разі ухилення особи від досудового розслідування (суду)

перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років. В аналізованому аспекті вартий уваги правовий висновок, сформульований Великою палатою Верховного Суду щодо обрахування строків давності у разі ухилення особи від досудового розслідування або суду. Зокрема, Велика палата Верховного Суду в постанові від 2 лютого 2023 р. у справі № 735/1121/20 дійшла висновку про те, що у разі ухилення від досудового розслідування або суду особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності чи покарання за давністю після спливу диференційованого строку, передбаченого ч. 1 ст. 49 КК України, подовженого на період ухилення. Закінчення загальних строків, установлених ч. 2 цієї статті (15 років із моменту вчинення злочину і 5 років – проступку), є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, коли цей строк спливає раніше за диференційований, подовжений на час ухилення⁴⁵.

Свою чергою відповідно до ч. 3 ст. 80 КК у разі ухилення засудженого від відбування покарання перебіг давності відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання. У цьому разі строки давності, передбачені пунктами 1–3 частини першої цієї статті, подвоюються.

Для того щоб особа була звільнена від покарання у зв'язку з давністю, вона, окрім того, що не повинна ухилитися від досудового розслідування (суду) або від відбування покарання, також не повинна вчинити новий злочин, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років. Інакше в цих випадках перебіг давності буде перервано (ч. 3 ст. 49, ч. 4 ст. 80 КК). Обчислення строку давності в таких випадках починається з моменту вчинення нового злочину. Незважаючи на усталену судову практику щодо цього питання, суди все ж таки нерідко припускаються помилок⁴⁶.

Отже, для того, щоб особа була звільнена від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК), вона має демонструвати протягом

⁴² Іван Богатирьов, *Теорія і практика виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, не пов'язаних з позбавленням волі* (Київ: Атіка, 2005), 30.

⁴³ Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України», 614–15.

⁴⁴ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 листопада 2022 р. у справі № 754/17643/21 (провадження № 51-2206км22), у ЄДРСР у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107510152>.

⁴⁵ Постанова Великої палати Верховного Суду від 2 лютого 2023 року у справі № 735/1121/20 (провадження № 13-26к22), у ЄДРСР у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108960086>.

⁴⁶ Ухвала Судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду УРСР від 14.05.1987, *Бюлетень законодавства і юридичної практики України* 4 (1993): 62.

строків давності належну процесуальну поведінку: не ухилятися від досудового розслідування або суду (ч. 2 ст. 49 КК) або від відбування покарання (ч. 3 ст. 80 КК) та не вчиняти нового злочину (ч. 3 ст. 49, ч. 4 ст. 80 КК). Суд має врахувати поведінку особи протягом строків давності. Це положення, на нашу думку, претендує на групове правило.

Проаналізовані нами положення дають змогу зробити висновок про те, що різновиди звільнення від покарання, передбачені ч. 5 ст. 74 та ст. 80 КК, мають спільні ознаки щодо визначеності виду кримінального правопорушення, за яке можливе застосування давності, строків давності, вимог до поведінки особи протягом строків давності. З огляду на наведені спільні ознаки в підсумку сформулюємо такі правила звільнення від покарання у зв'язку з давністю:

«У разі звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК) суд має врахувати:

1) вид кримінального правопорушення, яке вчинено або за яке засуджено особу;

2) строк, який минув після вчинення кримінального правопорушення або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду, що визначається з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виду та міри покарання, що передбачена санкцією статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України, або до якого засуджено особу, відповідно;

3) поведінку особи після вчинення злочину або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду».

Висновки

1. Правовий субінститут звільнення від покарання у зв'язку з давністю є достатньо дослідженим у юридичній літературі. Проте доводиться констатувати, що спроби визначити уніфіковані правила звільнення від покарання у зв'язку з давністю в кримінально-правовій доктрині є поодинокими.

2. Під *давністю* в кримінальному праві ми розуміємо закінчення строку, визначеного в кримінальному законі, що дає право суду на підставі оцінки поведінки правопорушника після вчиненого кримінального правопорушення зробити висновок про втрату ним суспільної небезпечності і, як наслідок, з огляду на принципи правової

визначеності, гуманізму та економії заходів кримінально-правової репресії, про недоцільність притягнення його до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК), виконання призначення йому покарання (ч. 5 ст. 74 КК), відбування ним призначеного покарання (ст. 80 КК).

3. Давність не застосовується у разі вчинення певних кримінальних правопорушень, які вичерпно визначено в кримінальному законодавстві. Варто підтримати законодавчі ініціативи щодо незастосування давності до осіб, які вчинили або засуджені відповідно за злочини проти міжнародного правопорядку: злочин геноциду, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти миру та безпеки людства. Водночас видається актуальним не застосовувати давність виконання обвинувального вироку у разі засудження особи за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2 КК, що потрібно відобразити в законодавстві.

4. Держава втрачає право на виконання призначеного покарання лише у тих випадках, коли особа своєю поведінкою не перешкождала процедурі його призначення чи виконання. Для того щоб особа була звільнена від покарання у зв'язку з давністю, вона, окрім того, що не повинна ухилятися від досудового розслідування (суду) або від відбування покарання, також не повинна вчинити новий злочин.

5. Встановлені під час дослідження спільні ознаки різновидів звільнення від покарання у зв'язку з давністю дають змогу сформулювати таку концептуальну модель групових правил їх застосування:

«У разі звільнення від покарання у зв'язку з давністю (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК) суд має врахувати:

1) вид кримінального правопорушення, яке вчинено або за яке засуджено особу;

2) строк, який минув після вчинення кримінального правопорушення або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду, що визначається з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виду та міри покарання, що передбачена санкцією статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України, або до якого засуджено особу, відповідно;

3) поведінку особи після вчинення злочину або з дня набрання чинності обвинувальним вироком суду».

Список використаної літератури

- Аликперов, Ханлар. «Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности». *Законность* 8 (1999): 12–3.
- Баулін, Юрій. *Звільнення від кримінальної відповідальності*. Київ: Атіка, 2004.
- Беніцький, Андрій, та ін. *Кримінальне право. Загальна частина*. Київ: Істина, 2011.
- Богатирьов, Иван. *Теорія і практика виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, не пов'язаних з позбавленням волі*. Київ: Атіка, 2005.
- Борисов, Вячеслав, та ін. *Кримінальне право України. Загальна частина*, ред. В. Тацій, В. Борисов, В. Тютюгін, 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015.
- Головчак, Мар'ян. «Давність у кримінальному праві України». Дис. канд. юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014.
- . «Давність як юридична конструкція в кримінальному праві України». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»* 27, № 3 (2014): 18–21.
- Горох, Олексій. «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України». Дис. д-ра юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019.
- Дудоров, Александр, Євген Письменський. «Поняття “ухилення від досудового слідства” в контексті звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності». *Вісник кримінологічної асоціації України* 2 (2015): 87–99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkawk_2015_2_10.
- Дурманов, Николай. *Давность и погашение судимости*. Москва, 1939.
- Ендольцева, Юлия. «Давность в уголовном праве». Дис. канд. юрид. наук, Всерос. науч.-исслед. ин-т МВД Российской Федерации, 2013.
- . «Юридическая природа уголовно-правовой давности». *Общество и право* 1 (2013): 125–30.
- Загинеї, Зоя. «Початок перебігу строків давності за вчинення триваючих злочинів». *Науковий часопис Національної академії прокуратури України* 1 (2019): 22–31. <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2019/zaginej.pdf>.
- Кучевська, Світлана. «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду». Дис. канд. юрид. наук, Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009.
- Мальцев, Василий. «Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности». *Уголовное право* 1 (2006): 45–9.
- Мельник, Микола, Микола Хавронюк, ред. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те вид., переробл. і допов. Київ: Дакор, 2018.
- Мшвениерадзе, Петр. *Институт давности в советском уголовном праве*. Тбилиси, 1970.
- Навроцький, В'ячеслав. «Кримінально-правові аспекти принципу правової визначеності». У *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовт. 2016 р.)*, 60–65. Харків: Право, 2016.
- Орлов, Дмитрий. «Давность привлечения к уголовной ответственности по уголовному праву России». Дис. канд. юрид. наук, Владимирский гос. гуманитарный ун-т, 2008.
- Пионтковский, Андрей. *Об уголовной давности. Избранные труды*. Т. I. Казань: Казанск. гос. ун-т, 2004.
- Письменський, Євген. «Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України». Дис. д-ра юрид. наук, Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2014.
- Пономаренко, Юрій. «Зворотна дія кримінального закону в часі». Автореф. дис. канд. юрид. наук, Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2002.
- Савельєва, Вера. *Освобождение от уголовной ответственности*. Москва: Норма, 2002.
- Скибицкий, Василий. *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания*. Киев: Наук. думка, 1987.
- Словник української мови*, ред. І. К. Білодід. 11 т. Т. 2. Київ: Наук. думка, 1971.
- Ткачевський, Юрій. *Давность в советском уголовном праве*. Москва, 1978.
- Фойницький, Иван. *Учение о наказании в связи с тюремномедием*. Москва: Городец, Добросвет-2000, 2000.
- Черненко, Тамара. «Некоторые вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности». *Вестник Кузбасского института* 3 (2019): 96–104.
- Termination of Limitation Periods.” *Bulletin of Criminological Association of Ukraine* 2 (2015), 87–99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkawk_2015_2_10 [in Ukrainian].
- Durmanov, Nikolaj. *Davnost' i pogashenie sudimosti [Prescription and the cancellation of a criminal record]*. Moscow, 1939 [in Russian].
- Endol'ceva, Julija. “Davnost' v ugovolnom prave” [“Prescription in criminal law”]. PhD diss., Moscow, 2013 [in Russian].
- . “Juridicheskaja priroda ugovolno-pravovoj davnosti” [“Legal Nature of Criminal Prescription”]. *Obshhestvo i pravo* 1 (2013): 125–30 [in Russian].
- Foinitskii, Ivan. *Uchenie o nakazanii v sviazi s tiurmovedeniem [The doctrine of punishment in connection with prison studies]*. Moscow: Gorodets, Dobrosvet-2000, 2000 [in Russian].
- Gorokh, Oleksiy. “Zviltennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryminalnym pravom Ukrainy” [“Release from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine”]. Doctoral diss., Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine, 2019 [in Ukrainian].
- Holovchak, Maryan. “Davnist u kryminalnomu pravi Ukrainy” [“Prescription in the criminal law of Ukraine”]. PhD diss., Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2014 [in Ukrainian].
- . “Davnist yak yurydychna konstruktsiia v kryminalnomu pravi Ukrainy” [“Prescription as a Legal Construction in the

Bibliography

- Criminal Law of Ukraine”]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law* 27, no. 3 (2014): 18–21 [in Ukrainian].
- Kuchevska, Svitlana. “The issues of harmonization of Ukraine’s laws on criminal liability and Statute of the International criminal court.” PhD diss., Lviv State University of Internal Affairs, 2009 [in Ukrainian].
- Malcev, Vasilij. “Osvobozhdenie ot ugolovnoj otvetstvennosti v svyazi s istecheniem srokov davnosti” [“Release from Criminal Liability due to the Expiration of the Prescription”]. *Ugolovnoe Pravo* 1 (2006): 45–9 [in Russian].
- Melnyk, Mykola, and Mykola Khavroniuk, eds. *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Dakor, 2018 [in Ukrainian].
- Mshvenieradze, Petr. *Institut davnosti v sovetskom ugolovnom prave* [The Institute of Prescription in Soviet Criminal Law]. Tbilisi, 1970 [in Russian].
- Navrotskyi, Viacheslav. “Kryminalno-pravovi aspekty pryntsyphu pravovoi vyznachenosti” [“Criminal law aspects of the principle of legal certainty”]. In *Sotsialna funktsiia kryminalnoho prava: problemy naukovoho zabezpechennia, zakonotvorennia ta pravozastosuvannia* [Proceedings from International scientific and practical conference “Social function of criminal law: issues of scientific provision, legislation and legal application” (Kharkiv, October 12–13, 2016)], 60–65. Kharkiv: Pravo, 2016 [in Ukrainian].
- Orlov, Dmitrii. “Davnost’ privlecheniia k ugolovnoj otvetstvennosti po ugolovnomu pravu Rossii” [“The statute of limitations for criminal prosecution under Russian criminal law”]. PhD diss., Vladimir State Humanitarian University, 2008 [in Russian].
- Piontkovskij, Andrej. *Ob ugolovnoj davnosti* [On the criminal prescription]. Vol. I. Kazan: Kazan State University, 2004 [in Russian].
- Ponomarenko, Yurii. “Zvorotna diia kryminalnoho zakonu v chasi” [“Retroactive effect of the criminal law in time”]. PhD diss. Abstract, Yaroslav Mudryi National Law University, 2002 [in Ukrainian].
- Pysmenskyi, Yevhen. “Teoretyko-prykładni problemy zvilnennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryminalnym pravom Ukrainy” [“Theoretical and applied problems of release from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine”]. Doctoral diss., Luhansk State University of Internal Affairs, 2014 [in Ukrainian].
- Savel’eva, Vera. *Osvobozhdenie ot ugolovnoj otvetstvennosti* [Release from criminal liability]. Moscow: Norma, 2002 [in Russian].
- Skibitckii, Vasilii. *Osvobozhdenie ot ugolovnoj otvetstvennosti i otbyvaniia nakazaniia* [Release from criminal liability and serving sentences]. Kyiv: Naukova Dumka, 1987 [in Russian].
- Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language], edited by I. Bilodid. 11 vols. Vol. 2. Kyiv: Naukova Dumka, 1971 [in Ukrainian].
- Tkachevskij, Jurij. *Davnost’ v sovetskom ugolovnom prave* [Prescription in Soviet criminal law]. Moscow, 1978 [in Russian].
- Zahynei, Zoia. “Beginning of the Limitation Period for Committing the Ongoing Crimes.” *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy* 1 (2019): 22–31. <http://www.chasopysnapu.gov.ua/ua/pdf/1-2019/zaginej.pdf> [in Ukrainian].

Serhii Kolomiets

CONCEPTUAL MODEL OF GROUP RULES OF RELEASE FROM PUNISHMENT DUE TO PRESCRIPTION

The legal sub-institution of release from punishment due to prescription is sufficiently explored in legal doctrine. However, attempts to define unified rules of release from punishment due to prescription in criminal legal doctrine have been made only occasionally. The purpose of the article is to determine, using dialectical, systemic, hermeneutic, and sociological scientific methods of learning the group rules of release from punishment due to prescription (Part 5 of Article 74, Article 80 of the Criminal Code of Ukraine).

The article offers the author’s definition of the concept of prescription in criminal law based on the analysis of the scholars’ positions regarding the grounds for the application of prescription.

It has been established that the prescription does not apply in the case of committing certain criminal offences that are exhaustively defined in the criminal legislation. It is justified to support legislative initiatives on not applying the statute of limitations to persons who committed or were convicted, respectively, of crimes against the international legal order: the crime of genocide, crimes against humanity, crimes of aggression, war crimes, or crimes against the peace and security of mankind. It is also acknowledged as relevant not to invoke the prescription for the enforcement of a conviction in the case of an individual convicted of crimes against the foundations of national security of Ukraine, as outlined in Articles 109–114-2 of the Criminal Code, which should be reflected in the legislation.

The conditions for the application of the prescription are defined. The concepts of “evasion of pre-trial investigation or court”, “evasion of punishment” are analysed. Different legal situations are modelled, in which a person’s performance of certain actions may indicate evasion of pre-trial investigation or court.

The common features of the types of release from punishment due to prescription, as established during the research, enabled the author to formulate the following conceptual model of group rules for their application.

In the case of release from punishment due to prescription (Part 5 of Article 74, Article 80 of the Criminal Code), the court must take into account:

- 1) the type of criminal offence committed or for which a person was convicted;
- 2) the period that has passed after the commission of the criminal offence or from the date of entry into force of the indictment of the court, which is determined taking into account the degree of gravity of the committed criminal offence, the type and degree of punishment provided for by the sanction of the article (part of the article) of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, or until which person was convicted, respectively;
- 3) the behaviour of a person after the commission of a crime or from the date of entry into force of a guilty verdict of the court.

Keywords: release from punishment, prescription, general principles of release from punishment, group rules for release from punishment, group rules for release from punishment due to prescription.

Матеріал надійшов 25.10.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)